

Capítol 6. Via Universitària des de la perspectiva de gènere

Inés Soler Julve

Tècnica d'Igualtat a la Unitat d'Igualtat de la Universitat de València. Doctora en Sociologia i Màster en Gènere i Polítiques d'Igualtat.

INTRODUCCIÓN

La feminització de les aules universitàries suposa un assoliment indiscutible quant a l'avanç en la consecució de la igualtat entre homes i dones, simbolitza la conquesta dels espais del saber per aquelles qui històricament el van tenir prohibit. Segons recull l'edició de 2021 de l'informe *Education at a glance*, "a Espanya, el 54% de les dones d'entre 25 i 34 anys té estudis superiors en 2020 en comparació amb els homes, amb un 41%, mentre que la mitjana dels països de l'OCDE és del 52% de mitjana per a dones i del 39% en homes", tant la taxa d'accés com la de graduació estan per sobre de les mitjanes de la UE i l'OCDE. Però, no podem deixar de preguntar-nos quins llocs ocupen actualment les dones en l'àmbit de la ciència? La superioritat numèrica de les dones que estudien a la universitat no pot interpretar-se automàticament com una igualtat ja aconseguida, continuem tenint el repte de superar el miratge de la igualtat i fer real i efectiva la igualtat entre homes i dones –que respon a un mandat constitucional¹-. Aquesta igualtat entre homes i dones es veu obstaculitzada per la força dels models culturals de gènere dominants, sent a més que el model d'educació inclusiva incorpora una perspectiva integradora de totes les diversitats, de raça, classe, identitat de gènere i orientació sexual.

Per aquest motiu, les diferents lleis estatals i autonòmiques de l'àmbit educatiu han incorporat el que es coneix com la PERSPECTIVA DE GÈNERE, amb especial contundència a la Llei 4/2007 de modificació de la Llei 6/2001 d'Universitats i la Llei 14/2011 de la Ciència, la Tecnologia i la Innovació. Aquesta última posa

¹ El principi d'igualtat queda recollit a la Constitució Espanyola de 1978, reconeixent-lo en el seu article 1 com a **valor superior** de l'ordenament jurídic. Al seu torn, a l'article 14 es garanteix la **no discriminació** per raó de raça, sexe, religió, opinió o qualsevol altra circumstància personal o social". I a l'article 9.2, s'insta els poders públics que "promoguin les condicions i remoguin els obstacles que dificulten **la igualtat real i efectiva**".

l'accent principalment a incorporar aquesta perspectiva com a enfocament d'anàlisi transversal a la ciència, la tecnologia i la innovació, així com a garantir una presència equilibrada de dones i homes en tots els àmbits del Sistema Espanyol de Ciència, Tecnologia i Innovació.

Com es conclou a l'informe AQU Catalunya sobre inserció laboral, publicat en 2021, l'educació, vint anys després del primer estudi realitzat, continua actuant com un element de mobilitat social ascendent i, sobretot, com un mecanisme d'igualació d'oportunitats en termes de sexe. Tot i això, es posa l'accent en què “si bé la igualtat en l'accés als estudis superiors universitaris podia augmentar les oportunitats laborals de les dones, la segmentació que es produeix en la tria dels estudis fa pensar que encara queda camí per recórrer fins a assolir una igualtat de posicions en el mercat laboral”.

Així, davant la persistència de les bretxes entre homes i dones en l'àmbit laboral, en l'accés a posicions de poder, la desigual distribució en els camps del saber, amb una accentuada bretxa digital de gènere i una bretxa en els usos del temps, ens proposem abordar els resultats de l'enquesta *Via Universitària III* des d'aquesta perspectiva de gènere. A partir d'una explotació i anàlisi dels resultats de l'enquesta en funció de la variable “sexe”, tenint en compte les experiències diferenciades que homes i dones tenen a la universitat, per tal de proposar àmbits d'actuació en política universitària.

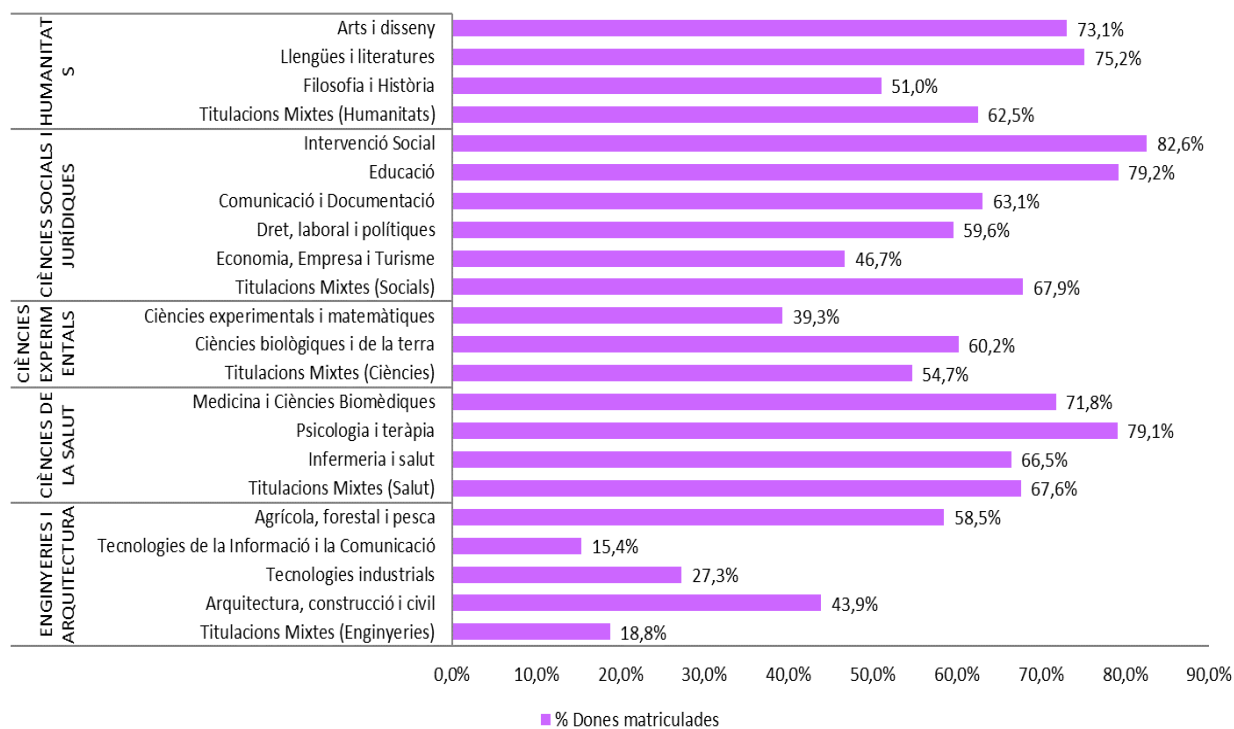
Partim de la hipòtesi que l'educació universitària no pot ser neutral a les desigualtats de gènere que existeixen en el mercat de treball i en la societat en què vivim. La igualtat formal i la superioritat numèrica de les dones en totes les etapes educatives, inclosa la universitària, és el resultat d'importants avanços socials per al col·lectiu de dones. Però no s'ha traduït en millores suficients quant a la igualtat laboral i salarial entre homes i dones.

En aquest marc, les preguntes que inicien i guien aquest capítol giren al voltant de les carreres universitàries d'homes i dones: en quina mesura l'elecció d'estudis, la dedicació a l'estudi o les expectatives futures estan condicionades per la variable sexe? En què es diferencien els comportaments d'homes i dones en les carreres feminitzades i masculinitzades? Quin impacte té el cicle vital d'homes i dones en l'accés i trajectòries universitàries, o en la modalitat de dedicació a l'estudi?

2. Els condicionants de gènere en els estudis universitaris: anàlisi a partir de les dades de *Via Universitària III*.

El punt de partida són les conclusions que es van extreure a partir dels resultats de l'enquesta *Via Universitària I* (2015) i *Via Universitària II* (2018) on es va plantejar la problemàtica de l'elecció d'estudis molt condicionada pels estereotips de gènere i s'apuntava a una excessiva polarització de les àrees de coneixement. Afirmàvem que "les carreres reproduïen externalitzades i professionalitzades tasques de l'àmbit domèstic marcades pel gènere. Així, elles s'orienten cap a les àrees de salut i de cura dels altres, mentre ells ocupen les que tenen a veure amb l'espai exterior de poder i presa de decisions" (Soler, *Via Universitària I*). I, afegiríem com a problemàtica que ha adquirit un creixent interès, que ells s'orienten en major mesura cap als àmbits científics i tecnològics, incrementant el que anomenem la BRETXA DIGITAL DE GÈNERE. Per a il·lustrar aquests desequilibris, que es mantenen prou similars als dels anys anteriors, al gràfic 6.1 estan representats els subàmbits de coneixement -dins les grans àrees- en funció de la proporció de dones matriculades respectivament.

Gràfic 6.1. Proporció de dones matriculades per àmbits de coneixement

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de matrícula de la població de referència (Universitats participants, curs 2020/21)

A partir d'aquestes dades representades al gràfic, en l'anàlisi dels resultats de l'enquesta hem aprofundit en aquesta qüestió mitjançant la creació d'una nova variable "Grau de desequilibri per sexe del subàmbit de coneixement", que ja vam utilitzar en la passada edició i ens va permetre agrupar les titulacions més feminitzades i més masculinitzades en cinc grups, com s'indica a la taula 6.1.

Taula 6.1. Agrupació dels subàmbits de coneixement en funció de la distribució per sexe

% Dones matriculades	Grau de desequilibri per sexe del subàmbit de coneixement	Distribució de la mostra enquestada
>75%	Molt feminitzat	19,1%
61-75%	Feminitzat	23,7%
41-60%	Equilibrat	34,2%
26-40%	Masculinitzat	15,0%
<=25%	Molt masculinitzat	8,0%

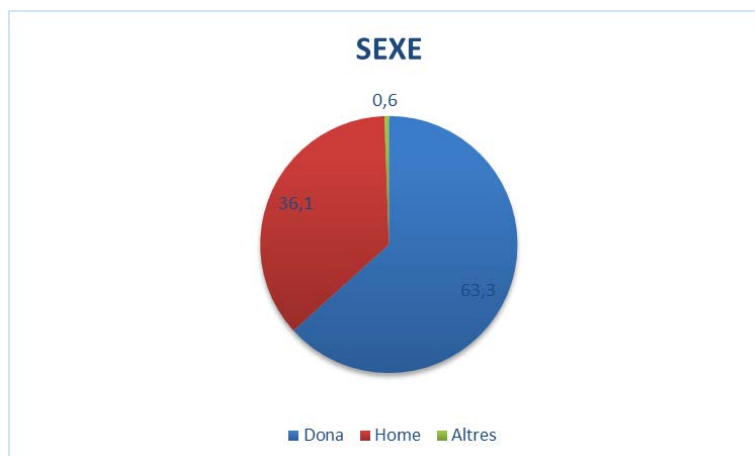
Aquesta nova variable serà d'utilitat a la resta del capítol per a estudiar les diferències en el perfil i comportament de l'alumnat, per tal de poder aprofundir en l'anàlisi de les trajectòries sexuades minoritàries, que podem interpretar com una transferència d'estudiants homes cap a carreres feminitzades o viceversa, respecte a la distribució que es ve reproduint històricament.

2.1 Caracterització de la mostra enquestada

La població que serà objecte del nostre anàlisi és l'estudiantat de Grau, amb una ampla majoria de dones, la qual cosa no és pas una sorpresa ja que partim d'una matrícula on les dones representen el 56,3% de la matrícula en el darrer curs. Aquesta presència es veu sobredimensionada en totes les enquestes, on la taxa de resposta femenina sempre és molt superior a la masculina, i aquesta no és una excepció. La mostra de *Via Universitària III* es distribueix de la següent forma: 63,3% de dones, 36,1% d'homes i 0,6% d'altres².

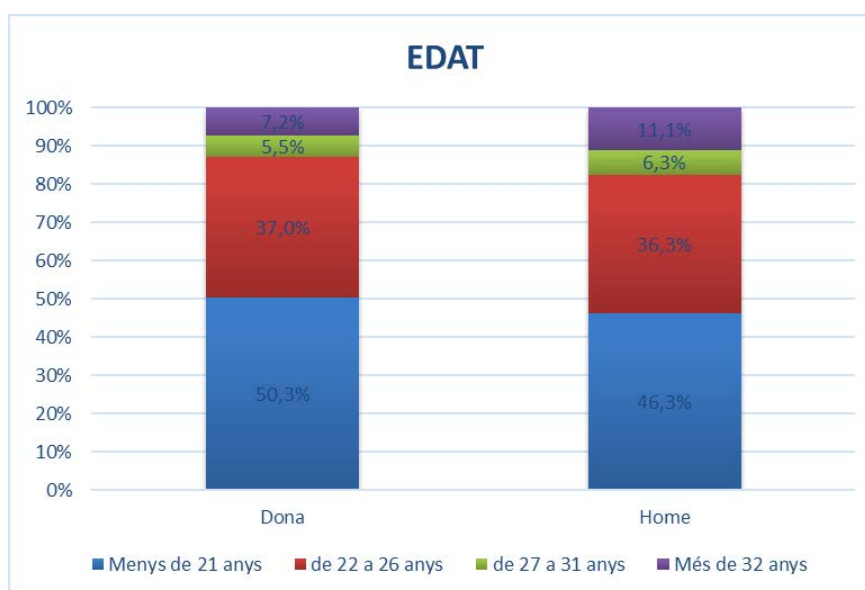
Gràfic 6.2. Dades sociodemogràfiques: Sexe

² No entrarem a analitzar les respostes d'aquest col·lectiu perquè requereix d'una anàlisi qualitativa per comprendre les diferències d'una mostra poblacional molt reduïda que no s'identifica amb el binarisme de la variable sexe.

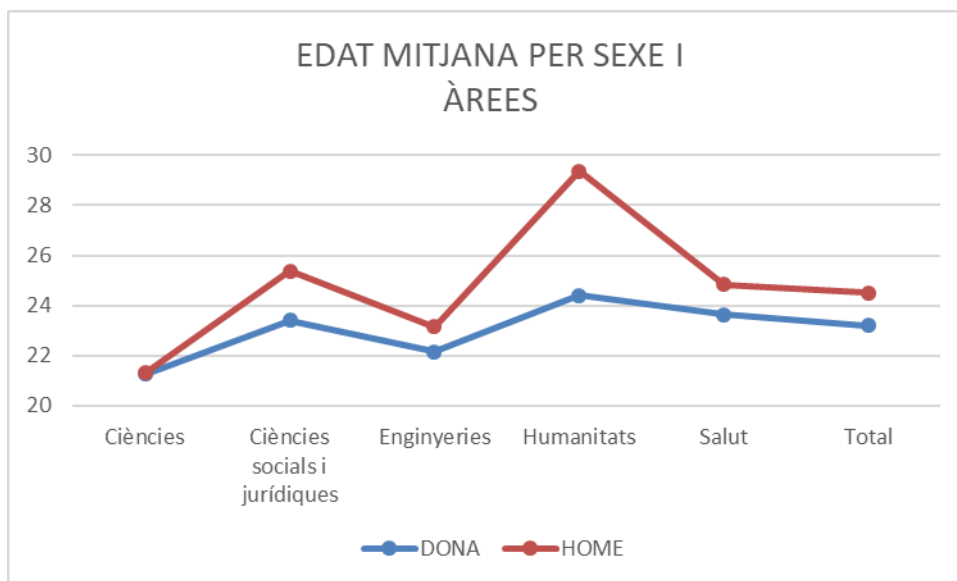
En quant a la distribució de la mostra per **edat**, es pot apreciar que el col·lectiu més jove (fins als 21 anys) està més feminitzat i el dels majors (a partir de 32 anys) més masculinitzat: el 50,3% de les dones enquestades té menys de 21 anys, enfront del 46,3% dels homes; i l'11,1% dels homes té més de 32 anys, enfront del 7,2% de les dones. La resta, el 42,5% d'ambdós sexes, es troba en la franja d'edat entre 22 i 31 anys.

Gràfic 6.3. Dades sociodemogràfiques: Edat

Si comparem l'edat mitjana en funció de l'àrea de coneixement, observem que les principals diferències entre homes i dones són en titulacions de l'àrea de Ciències Socials i Jurídiques, i sobretot les de l'àrea d'Humanitats, on els homes tenen de mitjana 29,36 anys i les dones 24,41 anys.

Gràfic 6.4. Edat mitjana en funció de l'àrea de coneixement de la titulació

Respecte a les **condicions de vida**, es constata que les dones deixen el domicili familiar abans que els seus companys homes. La franja d'edat on trobem la diferència més gran és entre els 27 i 31 anys, on el 46% dels homes enquestats encara viu amb els seus progenitors, i la proporció entre les dones enquestades és del 34,5%. També formen abans una parella, majoritàriament sense casar-se: 57,9% de dones i 45,9% dels homes d'aquest grup d'edat. La probabilitat de tindre fills i filles mentre estan estudiant és molt reduïda, la proporció d'homes que en té és 5,3% i de dones un 3,9%, tot i que cal a dir que constatem un increment respecte a la passada edició (on era de 2,7% i 2,1% respectivament). En el col·lectiu de persones de més de 32 anys, quasi la meitat en tenen (el 47,5% de les dones i el 45,2% dels homes). Pel que fa a les altres responsabilitats familiars (o càrregues com figura al qüestionari), el 21% de les dones de més de 32 anys afirma en tindre, respecte al 16% dels homes. I en la franja d'edat anterior, de 27 a 31 anys, són el 13,4% de les dones respecte al 9,7% dels homes.

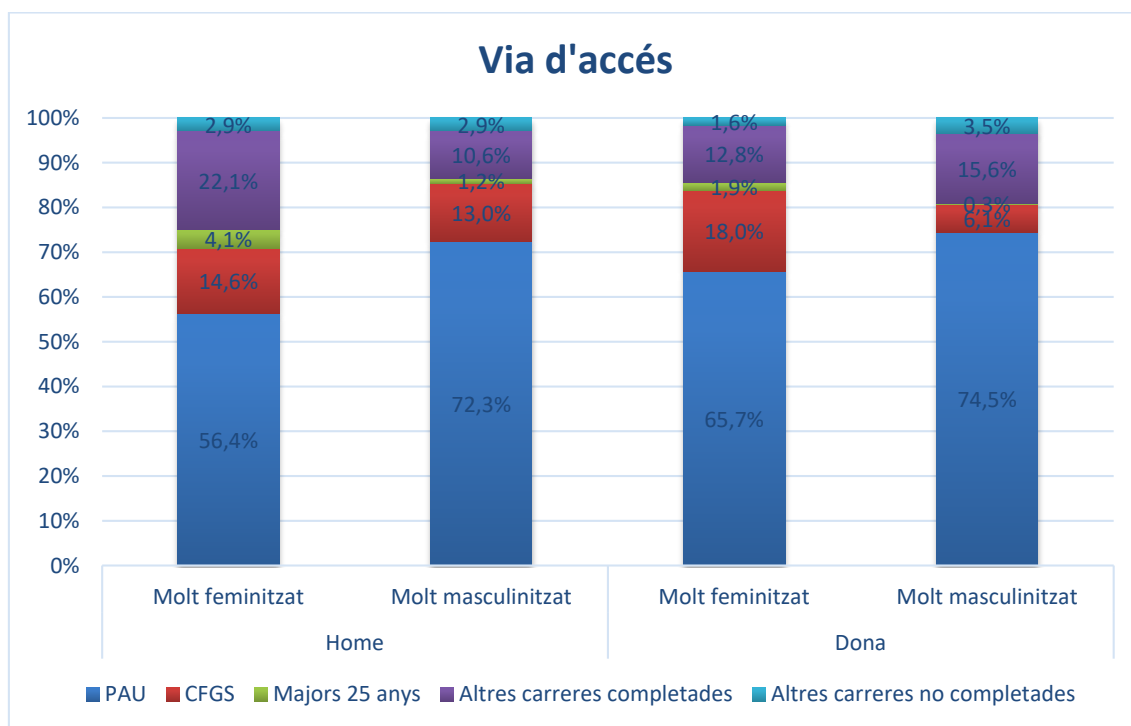
2.2. Via d'accés a la titulació

La transició als estudis universitaris no té el mateix camí segons quines titulacions considerem. El grau de desequilibri per sexe del subàmbit de coneixement es mostra una variable prou determinant a l'hora d'analitzar la via d'accés a la titulació d'homes i dones.

Al gràfic 6.5 podem apreciar com a les titulacions molt feminitzades els homes procedeixen amb major freqüència d'altres carreres ja acabades (22,1%), deu punts per sobre de la mitjana, i amb menor freqüència (56%) de la via d'accés majoritària, que són les PAU (i la mitjana de les quals en el total de titulacions són el 72%). També hi ha una major proporció d'homes que afirma haver interromput els seus estudis abans de començar la universitat (15,4%), sis punts per sobre de la mitjana del conjunt de carreres.

En el cas de les dones, l'accés als àmbits molt feminitzats també es fa en major mesura des de vies menys convencionals, com poden ser els Cicles formatius (18%). En canvi, és als estudis molt masculinitzats on accedeixen les dones des d'altres titulacions completades (15,6%, 4 punts per damunt de la mitjana, que és 11,6%) i no completades (3,5%, 2 punts i mig per damunt de la mitjana, que és 2%).

Gràfic 6.5. Mitjançant quina via vas accedir a la titulació actual? *En funció del sexe i grau de desequilibri del subàmbit de coneixement.*

Aquestes trajectòries confirmen els resultats observats al país veí per Kieffer i Marry amb les dades de l'enquesta de l'Observatoire de la Vie Étudiante (OVE) el 2009. Hi trobaven més reticències entre les dones a l'hora de seguir estudis on són minoritàries, encara que les que s'aventuren a fer-ho comencen a una

edat més jove que els seus homòlegs masculins, que tendeixen a convertir-se en "transferits" amb reorientacions tardanes (Galland, Verley, Vourc'h, dirs., 2011).

En estudis més recents d'aquest mateix Observatori, afirmen que l'elecció d'estudis atípica "és una configuració social profundament sexual, que beneficia als homes molt més que a les dones. Per tant, les normes de gènere juguen un paper central" (Alice Olivier, *OVE info* 41, maig 2020: 7). Conclouen que les dones no se senten legítimes i que les limitacions materials i simbòliques que obstaculitzen el compromís col·lectiu de les dones en altres àmbits també actuen durant l'educació superior. Així mateix, Catherine Marry (2005) ens parla de les dones enginyeres que han efectuat el que anomena «Una revolució respectuosa» perquè la figura de l'Enginyer, sempre ha estat associada a l'home que es construeix pel domini del coneixement científic i tècnic i la capacitat per a posar-lo en pràctica.

2.3. Elecció d'estudis

Al valorar les principals raons de l'elecció dels estudis universitaris, la jerarquia de respostes reflecteix que entre l'estudiantat enquestat prevalen els motius més *vocacionals*, vinculats a la professió, enfront dels de caràcter *instrumental* o *expressiu*.

Ara bé, els motius per triar la carrera són ben diferents en funció del sexe de l'estudiant i l'àrea de coneixement a què pertanyen els estudis. Les diferències més importants per sexe (resultats recollits a la taula 6.2), les trobem en la *vocació instrumental*, identificada amb les respostes "té nombroses sortides professionals" i "em condueix a una professió de prestigi o ben pagada" en les quals els homes valoren de mitjana el seu grau d'acord per damunt de les dones. També hi trobem diferències pel que fa a la *vocació expressiva*, identificada amb la resposta "per aconseguir un somni" i la *vocació professional*, identificada amb la resposta: "perquè es correspon amb la professió que voldria exercir", i en aquests casos són les dones les que puntuen més alt.

Taula 6.2. Quin és el teu grau d'acord amb les següents afirmacions sobre els motius que et van portar a triar aquesta titulació? (escala sobre 10). Mitjana de l'estudiantat de grau per sexe.

	Dona	Home	Diferència
<i>Perquè es correspon amb les meves aptituds</i>	7,95	7,75	0,2
<i>Perquè es correspon amb la professió que voldria exercir</i>	8,15	7,8	0,35
<i>Perquè em condueix a una professió de prestigi o ben pagada</i>	5,6	6,4	-0,8
<i>Perquè té nombroses sortides professionals</i>	7	7,325	-0,325
<i>Perquè proporciona una formació àmplia i polivalent</i>	7,875	7,675	0,2
<i>Perquè sense un títol universitari no es pot anar enlloc</i>	4,95	5,1	-0,15
<i>Per aconseguir un somni (era la que més m'agradava)</i>	6,775	6,15	0,625

Al seu torn, trobem que l'anàlisi dels motius que condueixen a l'elecció de la titulació aporta informació valuosa per a caracteritzar les àrees d'estudi. Quan comparem les valoracions mitjanes que obtenen les titulacions que pertanyen a àrees molt masculinitzades i molt feminitzades, s'observen diferències molt significatives en tots els aspectes motivacionals (veure gràfica 6.6).

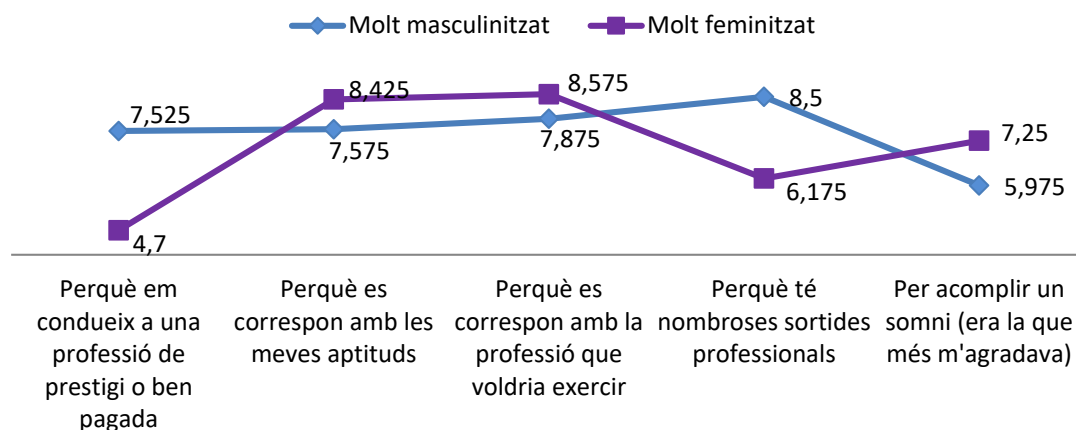
Pel que fa a les motivacions relacionades amb les expectatives professionals futures, a motivacions instrumentals, trobem la bretxa més important. Mentre en els àmbits molt masculinitzats es valora amb una mitjana de 7,52 la possibilitat d'aconseguir una professió de prestigi o ben pagada, en els àmbits molt feminitzats es queda amb un 4,7. Una distància similar es produeix respecte a la possibilitat de tenir nombroses sortides professionals.

Pel que fa a motivacions intrínseques, vinculades a les seves aptituds, els seus somnis o la professió que voldrien exercir, les valoracions s'inverteixen. En aquest cas puntuen més alt en les àrees més feminitzades, encara que no amb una distància tan acusada.

Resulta molt evident que les carreres amb una matrícula molt polaritzada cap a un dels dos sexes estan igual de polaritzades quant als motius que els condueixen a elles. Les carreres “d'homes” són triades en major mesura per les nombroses sortides professionals, el prestigi o el sou, mentre les carreres “de dones” són triades en major mesura per les aptituds, la professió i complir un somni.

Gràfic 6.6. Quin és el teu grau d'acord amb les següents afirmacions sobre els motius que et van portar a triar aquesta titulació? *En funció del sexe i grau de desequilibri del subàmbit de coneixement.*

MOTIVACIONS (mitjana)

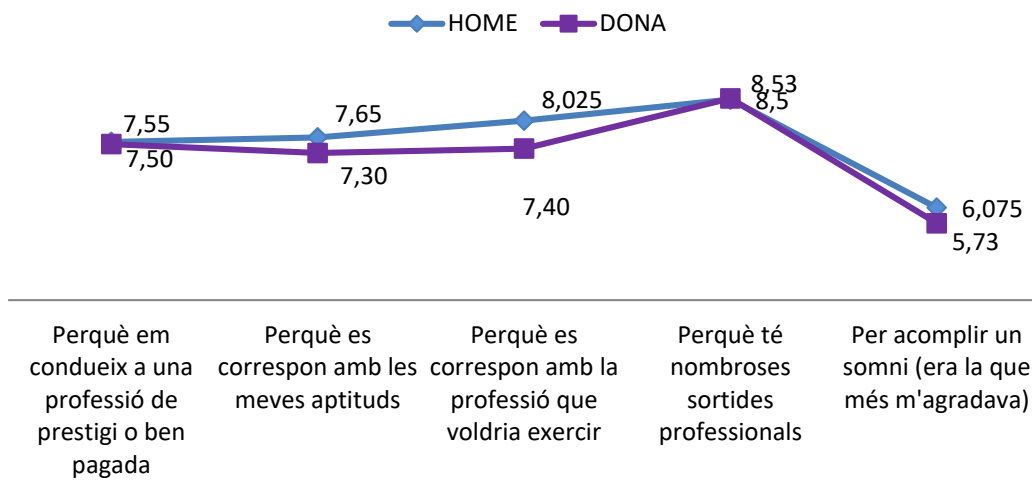
Podem aventurar que això es traduirà en bretxes futures en el mercat professional, com la que es coneix com a “sostre de vidre”. Encara que segons l’informe AQU (2021), l’oportunitat de desenvolupar funcions de direcció/gerència és un tret masculinitzat en totes les àrees, “els subàmbits amb més sostre de vidre són Ciències Experimentals i Matemàtiques, TIC, i Economia, Empresa i Turisme. Es tracta tant de grups de titulacions fortament masculinitzades (per exemple, TIC) com d’altres on hi ha una representació equilibrada entre homes i dones titulats”.

Quant a les diferències entre homes i dones dins d’aquests mateixos subàmbits, les diferències són consistents amb els resultats que obteníem en Via Universitària II. A les gràfiques 6.7 i 6.8 són representades les titulacions més desequilibrades, on podem constatar que a les àrees més feminitzades les dones obtenen mitjanes superiors als homes en cadascú dels motius plantejats, especialment en aquells vinculats a la motivació *professional i expressiva*. En canvi, quan es tracta de les àrees més masculinitzades, són els homes els que obtenen puntuacions més elevades i cobra molta rellevància -en ambdós col·lectius- la vocació instrumental de la carrera.

Gràfic 6.7. Quin és el teu grau d’acord amb les següents afirmacions sobre els motius que et van portar a triar aquesta titulació? (escala de 0 a 10). *Mitjana de l’estudiantat de grau per sexe i subàmbit de coneixement*³

³ Per a la representació gràfica, s’han triat les opcions de resposta on hi havia més diferències per sexe i àmbits de coneixement, així com els dos extrems de titulacions més feminitzades i més masculinitzades.

SUBÀMBITS MOLT MASCULINITZATS

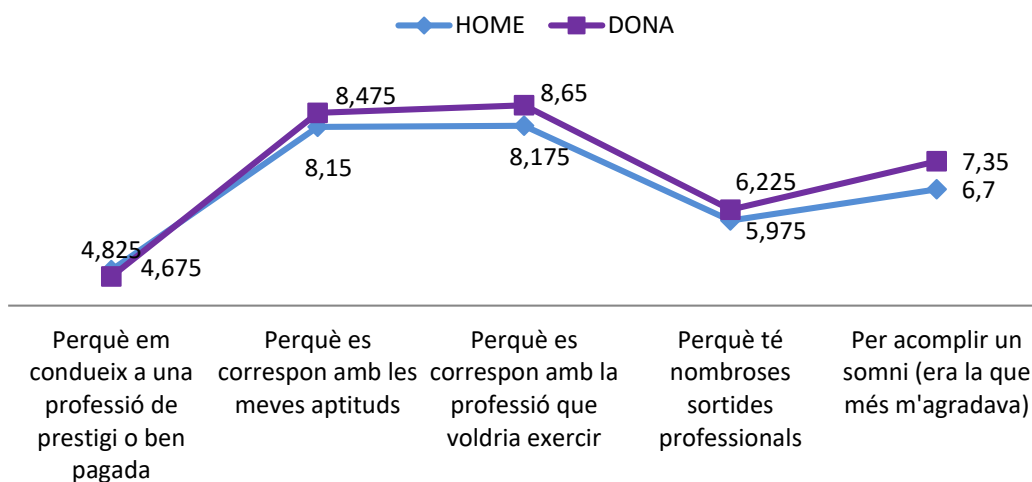

“Perquè és correspon amb **les** meves aptituds”: Les dones en les carreres molt masculinitzades estan menys convençudes que així sigui, de tenir les aptituds que requereixen les titulacions tradicionalment vinculades amb la masculinitat, com són les enginyeries. Prova d'això és que un 21,5% ho valora com a “indiferent” (7 punts per sobre de la mitjana), mentre que només un 19,3% afirma estar molt d'acord amb aquesta afirmació (respecte al 41,0% de resposta en les molt feminitzades).

En efecte, en l'anàlisi que fan al país veí de les trajectòries atípiques d'homes i dones en la universitat, corroboren que en els camps estudiantils i professionals “masculins”, les poques dones tenen experiències difícils. S'enfronten a obstacles per a demostrar la seva legitimitat en la pràctica o per a fer-se un lloc entre els seus companys (Olivier, Alice, *OVE info 41*, maig 2020).

Gràfic 6.8. Quin és el teu grau d'acord amb les següents afirmacions sobre els motius que et van portar a triar aquesta titulació? (escala de 0 a 10). *Mitjana de l'estudiantat de grau per sexe i subàmbit de coneixement*

SUBÀMBITS MOLT FEMINITZATS

Podem confirmar la hipòtesi, ja avançada a l'informe anterior, segons la qual genera més desconfiança per a l'estudiantat triar uns estudis on tradicionalment és majoritari el sexe contrari.

A partir dels motius per triar els estudis també podem inferir una relació directa entre el prestigi social d'una titulació i la presència de dones en les seues aules. Les representacions gràfiques que venim de comentar resulten molt il·lustratives a l'hora de comparar els motius que pesen més en les eleccions d'estudis (tant dels xics com de les xiques) en les titulacions més feminitzades i més masculinitzades.

És de sobra conegut que els àmbits de coneixement tradicionalment més masculinitzats tenen més reconeixement i prestigi social, amb un resultat directe en els majors ingressos econòmics que generen les professions vinculades. I les titulacions on es concentra una proporció molt elevada de dones tenen, al contrari, menys valor social, amb la consegüent bretxa salarial entre els dos sexes que això genera en el llarg termini.

En aquest apartat hem comprovat com els motius que condueixen al nostre estudiantat a fer la tria dels estudis universitaris formen part de la mateixa lògica jeràrquica entre els sexes pròpia d'una societat androcèntrica com la nostra. Tot i que numèricament les dones superen els homes en el màxim nivell d'estudis, com és el universitari, observem que les seues aspiracions i trajectòries no les condueixen a carreres d'èxit en la mateixa mesura que els seus companys.

2.4. Dedicació a l'estudi

A partir d'algunes preguntes de l'enquesta, s'analitza la manera com l'estudiantat distribueix el seu temps entre les activitats d'estudi i les personals.

Com que la distribució del temps que fan homes i dones és socialment molt desigual, resulta un element clau que explica moltes de les bretxes i desigualtats de gènere que trobem en la societat actual, com és la bretxa de les cures, la bretxa salarial, etc. Si, tal i com apunten moltes autores⁴, el treball reproductiu i de cura continua a càrrec fonamentalment de les dones, és molt difícil poder assolir una igualtat en el món productiu, encara que les dones tinguen una formació igual o superior que la dels seus companys.

El col·lectiu estudiantil es situa majoritàriament en edats on aquest treball reproductiu i de cura té una presència residual i, per tant, cabria pensar que els resultats d'aquesta pregunta sobre els usos del temps no seran gaire diferents entre homes i dones. No obstant això, els resultats reflectits a la taula 6.3, on es compara la dedicació horària mitjana que els estudiants i les estudiantes destinen a cadascuna de les activitats plantejades, ens permeten deduir unes conclusions ben diferents.

Taula 6.3. En el transcurs d'una setmana lectiva normal, quantes hores dediques de mitjana a les següents activitats? *Hores mitjanes per sexe*

	Dona	Home	Bretxa de temps (total)	Bretxa de temps (+ 32 anys)
			(Hores Dona – H. Home)	
Total hores setmana dedicades a classes i estudis autònom	38,0148	34,8302	+ 3,1846	+ 1,8622
Total hores dedicades només a estudiar	17,27	15,70	+ 1,5683	+ 0,7879
Total hores setmana dedicades a feines llar i cura dels altres (fills o dependents)	9,7367	8,7396	+ 0,9972	+ 3,9161
Total hores setmana dedicades a feina remunerada	7,0156	8,2315	-1,2159	-3,4871
Total hores dedicades a aficions i vida social	11,83	14,11	-2,2707	-1,8891

⁴ Podem citar a Mª Ángeles Durán (2007, 2010, 2012, 2018) i Capitolina Díaz (2007, 2011) entre moltes altres.

Els resultats indiquen, com ja hem constatat en enquestes anteriors (Ecovipeu, Eurostudent, Via Universitària I i II), que les activitats on les dones inverteixen més temps que els homes són les vinculades a l'estudi, ja siga l'assistència a classe, i en major mesura, les tasques d'estudi. En canvi, els homes dediquen més temps al treball remunerat.

La resta d'activitats incorporades en aquesta pregunta no estan vinculades directament a la vida acadèmica, però tenen, sense dubte, un gran impacte en el seu desenvolupament. Malgrat tractar-se d'un col·lectiu que majoritàriament viu al domicili familiar, les dones inverteixen més temps que els seus companys, especialment pel que fa a les feines de la llar, però també en el transport diari i en la cura dels altres. Ara bé, com evoluciona aquesta agenda setmanal a mesura que augmenta l'edat de l'estudiantat?

La bretxa de temps global, que implica una sobrecàrrega per a les dones a l'àmbit domèstic, creix a mesura que augmenta l'edat de l'estudiantat. Així, constatem que el creixement d'aquesta bretxa s'ha produït com a resultat dels canvis en el temps invertit en:

- les feines de la llar i la cura dels altres. Les dones de més de 32 anys dediquen 3,9 hores de mitjana més que els homes.
- el treball remunerat. La diferència entre els sexes augmenta amb l'edat, en el col·lectiu de més de 32 anys, les dones treballen de mitjana 3,5 hores menys que els homes.
- a mesura que augmenta l'edat es redueix el temps d'oci personal tant per als homes com per a les dones, però la disponibilitat de temps per als homes continua sent de 3,25 hores més de mitjana que la de les dones entre els 27 i 31 anys i 1,9 hores més a partir dels 32 anys.
- es redueix progressivament el temps dedicat a la universitat -tant en homes com en dones-, però únicament pel que fa a l'assistència a classe, el temps dedicat a l'estudi es manté pràcticament en les mateixes hores setmanals per als dos sexes.

A continuació, ens centrem en aquestes responsabilitats acadèmiques que assumeixen els uns i les altres, mesurant les diferències en funció del grau de desequilibri per sexe del subàmbit de coneixement.

Al Via Universitària II ja constatàvem que la proporció de dones amb intensitat de dedicació a l'estudi alta (més de 40 hores setmanals) era superior a la dels homes i confirmàvem la hipòtesi que les dones són més disciplinades i constants a l'estudi. Però, les diferències són molt variables en funció de l'àrea d'estudi.

Taula 6.4. En el transcurs d'una setmana lectiva normal, quantes hores dediques de mitjana a les següents activitats? **Hores mitjanes per sexe dedicades a estudiar en funció del Grau de desequilibri per sexe del subàmbit de coneixement**

	Dona	Home	Bretxa temps
Molt feminitzada	14,96	13,85	+ 1,1146
Feminitzada	17,91	15,65	+ 2,2575
Equilibrada	17,24	14,72	+ 2,5199
Masculinitzada	20,42	17,09	+ 3,3245
Molt masculinitzada	20,51	16,59	+ 3,9230

Els resultats són consistents amb els estudis precedents. Constatem que als àmbits masculinitzats és on trobem la major inversió de temps dedicat a les tasques acadèmiques, especialment per part de les xiques, que dediquen 3,9 hores més que els seus companys. Podem afirmar doncs que les estudiantes s'esforcen més en respondre a les exigències acadèmiques del que ho fan els seus companys, especialment aquelles que trien carreres on són minoria. Podem relacionar aquests resultats amb una major autoexigència de les dones per tal de demostrar constantment la seua vàlua i no sentir-se com a impostores en els àmbits acadèmics masculinitzats.

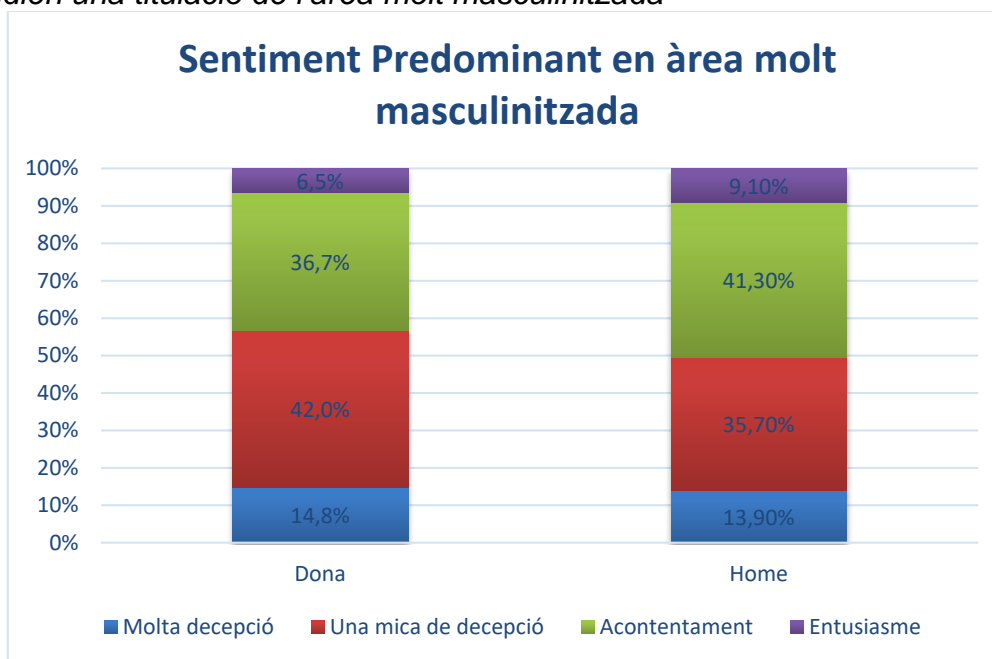
2.5. Satisfacció amb l'experiència universitària

En aquest apartat fem una anàlisi més qualitativa de l'experiència estudiantil analitzant el grau de satisfacció amb l'experiència universitària viscuda.

Globalment, pel que fa al **sentiment predominant** sobre l'experiència universitària, es constata més decepció i menys entusiasme en *Via Universitària III* que en la passada edició, segurament vinculat al context de pandèmia i de docència online sobrevinguda. Els resultats llancen un 41,6% que mostra una

mica de decepció (10 punts més que en 2018), un 34,6% mostra acontentament (10 punts menys que en 2018), un 15,1% es declara molt decebut (4 punts més) i només un 8,7% es declara entusiasmat (6 punts menys). Les diferències significatives entre dones i homes les trobem en aquelles titulacions molt masculinitzades, on el 56,8% de les dones experimenten una mica o molta decepció respecte la carrera que estudien, front a un 49,6% dels homes.

Gràfic 6.9. Quin és el sentiment predominant que ara tens en relació amb la teva experiència universitària? *Percentatge de respostes d'homes i dones que estudien una titulació de l'àrea molt masculinitzada*

Tot i que es pot subratllar que hi ha un contundent desacord amb l’afirmació “A vegades penso que la universitat no és per a mi”, que si el transformem en positiu, obtindria la millor nota del col·lectiu de dones (6,93). La bona integració en el grup d’estudiants de les titulacions respectives seria el segon aspecte a destacar (6,28 de mitjana). Volem emfasitzar el fet que a les titulacions més masculinitzades trobem valoracions més baixes sobre aquesta integració, tant en homes com en dones al voltant del 5,8. En quant a la integració a la vida universitària, obté una valoració mitjana més baixa, un 5,25, però cal subratllar que són els homes els que obtenen una puntuació superior a les dones, especialment pel que fa a les titulacions més feminitzades (5,36 respecte a un 4,9 en el cas de les seues companyes).

On trobem les majors diferències entre homes i dones, amb la superioritat dels primers en tots els àmbits de coneixement és en els dos ítems següents, que feien referència a la **seguretat en les capacitats pròpies i a la valoració per part del professorat i resta de companys**. Els homes dels àmbits més masculinitzats es consideren més “segurs de les seues capacitats per incorporar i posar en pràctica els coneixements apresos” (6,61) en front de les seues companyes (5,63). Davant l’afirmació de si “les intervencions i aportacions són valorades pel professorat i la resta de companys”, la major distància estaria també en les titulacions masculinitzades, on els homes puntuen un 6,31 i les dones un 5,97. Les dades que acabem de comentar reforcen la hipòtesi de la manca de confiança de les dones, que s’accentuaria en els àmbits més masculinitzats.

En resum, podem reafirmar la conclusió de l’informe Via Uni II, on expressàvem que ser un estudiant “transferit” a una titulació on et trobes en minoria no afecta a la integració en el grup, però en el cas de les dones sí que té uns efectes negatius pel que fa a la confiança en elles mateixes i a la percepció del reconeixement extern. Una vegada més, constatem que el anomenat “síndrome de la impostora” i les inseguretats que afecten les dones com a conseqüència d’una socialització de gènere, es tradueixen també a nivell acadèmic en un menyspreu de les seues aportacions i en una pitjor percepció de les seues capacitats, especialment quan es troben en àmbits masculinitzats.

3. Breu resum de les idees i conclusions principals

Tal i com vam concloure a l’informe Via Universitària II, la superioritat numèrica de les dones a la universitat no es tradueix en una veritable feminització del món universitari, que continua regint-se per valors androcèntrics i una docència i una ciència amb ceguera de gènere (Capitolina Díaz, 2015).

Com hem vist, les xiques s’orienten sovint cap a les branques amb menys prestigi i reconeixement social. Encara que les dones presenten unes pràctiques d’estudi més responsables, complint més i millor que els seus companys amb les exigències acadèmiques, i obtenint millors resultats, sembla que se senten menys valorades que ells. Presenten una autopercepció de les seues capacitats més baixa i aquestes inseguretats estan molt presents entre les estudiantes de

les àrees més masculinitzades, on se troben encara com a impostores que han de demostrar la seua vàlua.

D'altra banda, la universitat espanyola incorpora cada vegada més nous perfils d'estudiants madurs. Quan no es tracta de breus interrupcions en la trajectòria educativa, sinó de decisions de reprendre els estudis preses en altres períodes vitals, parlem de la "universitat de les segones oportunitats", sent Espanya un dels països més reeixits pel que fa a reenganxar estudiants madurs (Soler, 2013: 383). Però, qui es beneficia en major mesura d'aquesta situació? Les dades apunten que ells són més propensos a reenganxar als estudis a una edat tardana. L'esforç que suposa tornar a incorporar-se a l'estudi no sempre pot ser assumit per les dones, sobretot si es té en compte que sobre elles recauen la major part de les càrregues de cura dels altres. A l'enquesta hem trobat que com més edat tenen els estudiants i les estudiantes, més s'accentuen les seues diferències respecte a la forma d'exercir l'ofici d'estudiant, més condicionat pel seu gènere, la qual cosa equival a dir, que més perjudicades resulten les dones. Les responsabilitats familiars poden ser una qüestió relativament poc rellevant quan parlem de la població universitària més jove, però a mesura que la proporció d'estudiants majors augmenta, la problemàtica de la conciliació es trasllada també a l'àmbit universitari. Mentre són joves, les dones realitzen una inversió de temps i esforç major que els homes en la seua formació universitària. Açò afavoreix que tinguin millor rendiment i menor taxa d'abandó. No obstant això, a mesura que intervé el factor edat, les càrregues familiars afecten més a dones que a homes i la bretxa del temps s'accentua. Convé destacar que la universitat de les segones oportunitats no és igual per a tots i totes, no implica les mateixes renúncies i la menor proporció de dones que accedeix a edats madures és la prova de les dificultats que comporta.

4. Propostes i recomanacions d'actuació de polítiques universitàries

Comprendre la dinàmica de gènere en les transicions educatives pot ajudar a orientar les polítiques per a millorar l'equitat en l'educació universitària, així com la seva qualitat i resultats en el mercat laboral. Com apunten els informes de l'OCDE, la bretxa de gènere a favor de les dones en l'educació terciària es produeix de manera generalitzada en tots els països. Les diferències en

l'orientació, en el rendiment educatiu de les xiques a l'escola, així com el valor social d'una educació universitària per a les dones joves poden influir en les seves opcions. A més, les dones joves obtenen major rendiment del títol terciari en el mercat laboral si comparem la bretxa amb les dones sense estudis universitaris, que no és tan acusada pel que fa als homes (OCDE, 2021).

És ben cert que la tecnologia adquireix una rellevància creixent en les societats modernes. Ho fa en una doble vessant. D'una banda, les societats es digitalitzen a un ritme vertiginós i amb calat irreversible, permetent parlar d'una 4a revolució industrial. El digital inunda la quotidianitat en tots els àmbits de la vida: institucional, acadèmic, professional, fins i tot en les relacions personals, i està suposant una transformació profunda en tots els aspectes. D'altra banda, suposa una oportunitat professional creixent que ofereix cada dia més llocs de treball on socialment seria desitjable aprofitar-se el cent per cent del talent disponible.

Malgrat això, les dades alerten de l'escassa presència de dones en l'àmbit tecnològic, no sols en el professional sinó també en l'adquisició d'habilitats digitals que esdevenen imprescindibles, a més de per a l'àmbit laboral, per al ple desenvolupament personal i social (Cecilia Castaño, 2017). En aquest context, en el qual les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) estenen el seu paper de recurs essencial, existeix també el risc que els col·lectius amb menor accés a elles o menys hàbils en el seu maneig sofreixin importants desavantatges en termes de participació social, política, econòmica o cultural. Cal abordar aquesta problemàtica –coneguda com a “Bretxa Digital de Gènere”– des de l'àmbit educatiu per a despertar les vocacions tecnològiques de les xiques.

D'aquesta manera, trobem que resulta urgent transformar les representacions culturals de què és ser home i què és ser dona, de quines professions tenen associades. Com apunten a l'informe de l'AQU (2021) “en desarrelar el valor dels àmbits professionals en funció del sexe (per exemple, cura per a les dones i tecnologia per als homes)”.

Com ja apuntàvem a l'informe Via Universitària II, és fonamental que les institucions universitàries prenguen consciència de la importància de transversalitzar la docència i la investigació amb perspectiva de gènere. Tal i com

hem comentat a la introducció, hi ha tot un marc legal que obliga a les universitats a treballar per a garantir que aquesta perspectiva siga incorporada. Per això, és indispensable que tingui lloc un canvi en el sistema educatiu, de manera que s'elimini d'ell la referència i la vivència de la divisió sexual del treball, que la base cultural sigui modificada per a fer visibles a les dones en la seva experiència històrica i actual i perquè siguin tingudes en compte, com a necessitats socials, les derivades de la producció i de la reproducció, de manera que tots els individus, dones i homes, aconseguixin les qualificacions i les capacitats necessàries per a poder actuar en tots dos ordres de la vida social.

Per últim, tornar a insistir en que és necessari introduir la problemàtica de la conciliació en la població estudiantil, afavorint el treball autònom, sense exigir la presencialitat, els canvis de grup i horaris adaptats a persones amb responsabilitats familiars, ja siga criatures o altres persones dependents. El que equival a treballar per a afavorir una docència universitària amb més flexibilitat, que possibiliti la prolongació d'estudis al llarg de tota la vida tant per als homes com per a les dones.

En definitiva, resulta prioritari promoure la coeducació, la conciliació i la corresponsabilitat, i afavorir la igualtat d'expectatives i projectes de vida de dones i homes. Només així és possible establir les bases d'un sistema més equitatiu i que permeti el desenvolupament educatiu i professional de cada individu.

BIBLIOGRAFIA

AQU (2021) *La inserció laboral de les dones vint anys després de finalitzar els estudis universitaris*, Barcelona.

AQU (2019) *Marc general per a la incorporació de la perspectiva de gènere a la docència universitària*, Barcelona.

Baudelot, Christian; Leclercq, François et Gobille, Boris *et al.* (2005). *Les Effets de l'éducation: rapport à l'intention du PIREF*, La Documentation française, Paris.

Bourdieu, Pierre (1998) *La dominación masculina*. Trad. Joaquín Jordá (2000). Anagrama, Barcelona.

- Díaz Martínez, Capitolina y González Orta, Lydia C. (2015). Las relaciones de género en el ámbito público. En *España 2015. Situación social*. Ed. Cristobal Torres Alberó, Centre de Investigaciones Sociológicas, Madrid.
- Díaz Martínez, Capitolina (2015). La perspectiva de género en la investigación social. En *El análisis de la realidad social: métodos y técnicas de investigación (4ª edición)*, Manuel García Ferrando, Francisco Alvira, Luis Enrique Alonso y Modesto Escobar (comps.) Alianza Editorial, Madrid.
- (2011) "Horarios más adecuados, visitas más igualitarias", en *Nombres propios*, ed. Fundación Carolina.
- Díaz Martínez, Capitolina, Stocks, Janet, Halleröd, Björn (2007) *Modern Couples Sharing Money, Sharing Life*, ed. Palgrave-Macmillan, Londres.
- Durán, Mª Ángeles (2018) *La riqueza invisible del cuidado*, Publicacions Universitat de València
- (2012) *El trabajo no remunerado en la economía global*, CSIC, Fundación BBVA, Bilbao.
- (2010) *Tiempo de vida y tiempo de trabajo*, CSIC, Fundación BBVA, Bilbao.
- (2007) *El valor del tiempo ¿Cuántas horas te faltan al día?* Ed. Espasa Calpe (Madrid).
- Duru-Bellat, Marie (1989). *L'École des filles. Quelles formations pour quels rôles sociaux*, L'Harmattan, Paris.
- Galland, O., Verley, E., Vourc'h, R. (dirs., 2011) *Les mondes étudiants. Enquête Conditions de vie 2010*. La documentation française, Paris.
- Gruel, L.; Galland, O.; Houzel, G. (2009) *Les étudiants en France. Histoire et sociologie d'une nouvelle jeunesse*. Presses Universitaires de Rennes.
- Gruel, L. ; Thiphaine, B. (2004) : *Des meilleures scolarités féminines aux meilleures carrières masculines*. Observatoire de la Vie Etudiante.
- Guies per a una docència universitària amb perspectiva de gènere*. Xarxa Vives <http://www.vives.org/serveis/guies-per-a-una-docencia-universitaria-amb-perspectiva-de-genere/>
- Marry, Catherine (2005). «Les femmes ingénieurs. Une révolution respectueuse», *Sociologie du travail*, Vol. 47 - n° 4 Octobre–Decembre 2005

- Martínez-Cantos, José Luis y Castaño, Cecilia (2017), *La brecha digital de género y la escasez de mujeres en las profesiones TIC*, Panorama Social.
- Mateos, Sara y Gómez, Clara (2019). *Libro Blanco de las Mujeres en el ámbito tecnológico*. Ministerio de Asuntos Económicos y Transformación Digital.
- Olivier, Alice (2020). «Des hommes en formation "féminine" : le poids du genre dans l'enseignement supérieur. L'examen de ces trajectoires atypiques fournit alors un observatoire privilégié pour étudier le genre dans l'enseignement supérieur», (OVE info 41, mayo 2020)
- OECD (2021), *Panorama de la educación. Indicadores de la OCDE 2021*. Informe español.
- OECD (2021), "Why do more young women than men go on to tertiary education?", *Education Indicators in Focus*, No. 79, OECD, Paris, <https://doi.org/10.1787/6f7209d1-en>
- Simón Rodríguez, Elena (2010). *La igualdad también se aprende: cuestión de coeducación*. Ed. Narcea, Madrid.
- (2008). *Hijas de la igualdad. Herederas de injusticias*. Ed. Narcea, Madrid.
- She Figures 2015, Preliminary results. *She Figures 2015. Gender in Research and Innovation*. Statistics and indicators, European Commission.
- Soler Julve, Inés (2014). Una tipología de la población estudiantil universitaria. *Revista de la Asociación de Sociología de la Educación*, vol. 7, núm. 1: 104-122.
- Soler Julve, Inés (2013). *Los estudiantes universitarios: Perfiles y modalidades de vinculación con el estudio en la universidad española*, Tesis Doctoral defendida en la Universitat de València. Disponible en: <http://roderic.uv.es/>
- Subirats, Marina (2012) "L'èxit educatiu de les dones: s'ha acabat la discriminació?" en *Temps d'Educació*, 43, p. 73-84, Universitat de Barcelona.
- Subirats, Marina y Brullet, Cristina (1988). *Rosa y Azul. La transmisión de los géneros en la escuela mixta*. Madrid: Instituto de la Mujer.
- Subirats, Marina y Tomé, Amparo (2007). *Balones fuera. La reconstrucción de los espacios desde la coeducación*. Barcelona: Octaedro.
- Verge Tania y Alonso, Alba (2019). "La ceguera al género en el currículum de la ciencia política y su impacto en el alumnado". *Revista internacional de Sociología*, 77 (3): 135.